

نگرشی تحلیلی و نو

بر

اشتباه و تأثیر آن در قراردادها

(مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا)

چاپ دوم با ویرایش جدید

مؤلف

رضا ذاکری

قاضی دادگستری تبریز

(انتشارات جنگ)

سرشناسه	ذاکری، رضا، ۱۳۵۹-
عنوان و نام پدیدآور	نگرشی تحلیلی و نو بر اشتباه و تأثیر آن در قراردادهای (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا) / مؤلف: رضا ذاکری
وضعیت ویراست	ویراست ۲.
مشخصات نشر	تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری	۲۸۸ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۴۰۱-۷
وضعیت فهرست‌نویسی	فیپا
یادداشت	چاپ دوم.
یادداشت	چاپ قبلی: فروش، ۱۳۹۰.
موضوع	اشتباه‌ها (حقوق)
موضوع	قراردادهای - ایران
موضوع	قراردادهای - ایالات متحده
موضوع	قراردادهای - انگلستان
موضوع	حقوق تطبیقی
رده‌بندی کنگره	۱۲۹ : ۸۶۰/۵۲ K
رده‌بندی دیویی	۴۶۰
شماره کتابشناسی ملی	۲۰۸۸۱، ۲

عنوان کتاب: نگرشی تحلیلی و نو بر اشتباه و تأثیر آن در قراردادهای (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران، انگلیس و آمریکا)

تألیف: رضا ذاکری

ناشر: انتشارات جنگل، جاودانه

ناظر فنی: امین لشکری

نوبت و سال چاپ: دوم (اول از ناشر)، ۱۳۹۴

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال با جلد نفیس

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۴۰۱-۷

email://Info@junglepub.org

http://www.junglepub.org

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۹۰۳۸۲-۶۶۴۹۰۴۶۵

۰۳۱-۳۳۲۰۵۰۶۷-۳۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای مؤلف محفوظ است»

فهرست تفصیلی مطالب

مقدمه

بخش اول: کلیات و قلمرو اشتباه

فصل اول: کلیات ۳

مبحث اول: مرید اشتباه ۳

گفتار اول: معنا و مفهوم اشتباه در حقوق ایران ۳

بند اول: معنا و مصادیق لغوی و اصطلاحی اشتباه ۳

گفتار دوم: بررسی معنا و مفهوم جهل و خطا و تبیین رابطه آن دو با اشتباه ۴

بند اول: معنا و مفهوم جهل رابطه آن با اشتباه ۴

بند دوم: تبیین مفهوم خطا و رابطه آن با اشتباه ۶

گفتار سوم: مطالعه تطبیقی در حوزة انگلیس و آمریکا ۷

مبحث دوم: اقسام اشتباه از لحاظ ارتباط آن با اضرار قرارداد ۸

گفتار اول: بررسی اقسام این نوع اشتباه در حقوق ایران ۹

بند اول: اشتباه یکجانبه (فردی) ۹

بند دوم: اشتباه متقابل ۱۰

بند سوم: اشتباه مشترک ۱۰

بند چهارم: جایگاه اقسام اشتباهات مرتبط با اضرار قرارداد در سیستم حقوقی ایران ۱۱

گفتار دوم: مطالعه تطبیقی ۱۲

بند اول: مطالعه موضوع در حقوق انگلیس ۱۳

بند دوم: بررسی مسأله در حقوق آمریکا ۱۴

مبحث سوم: اشتباه و رابطه آن با حسن نیت ۱۶

گفتار اول: معنا و مفهوم حسن نیت و رابطه آن با اشتباه در حقوق ایران ۱۶

بند اول: معنا و مفهوم حسن نیت ۱۶

بند دوم: رابطه حسن نیت با اشتباه ۱۶

بند سوم: جایگاه حسن نیت در حقوق ایران ۱۷

گفتار دوم: مطالعه تطبیقی ۱۷

مبحث چهارم: اشتباه و رابطه آن با تدلیس و اظهارات خلاف واقع ۲۰

- گفتار اول: بررسی معنا و مفهوم، عناصر و رابطه اشتباه با تدلیس ۲۰
- بند اول: معنا و مفهوم لغوی و اصطلاحی تدلیس و عناصر آن ۲۰
- بند دوم: تحلیل رابطه تدلیس با اشتباه ۲۲
- گفتار دوم: معنا و مفهوم اظهارات خلاف واقع و رابطه آن با اشتباه ۲۵
- بند اول: معنا و مفهوم اظهار خلاف واقع ۲۵
- بند دوم: رابطه اظهار خلاف واقع با غرور ۲۶
- بند سوم: اظهار خلاف واقع و رابطه آن با اشتباه ۲۷
- گفتار سوم: مطالعه تطبیقی ۲۸
- بند اول: مطالعه در سیستم حقوقی آمریکا ۲۸
- بند دوم: مطالعه در حقوق انگلیس ۳۰
- مبحث پنجم: اشتباه به عنوان یکی از عیوب اراده ۳۲
- گفتار اول: اشتباه، قصد یا رضا؟ ۳۲
- بند اول: اهمیت و ضرورت بررسی دو مفهوم قصد و رضا ۳۲
- بند دوم: بررسی نقش قصد رضا در اعمال حقوقی ۳۶
- بند سوم: بررسی موضع - قوقدال و قانون مدنی ۳۷
- بند چهارم: نتیجه گیری ۴۶
- گفتار دوم: مطالعه تطبیقی ۴۷
- فصل دوم: قلمرو اشتباه در سیستم های حقوقی ایران، انگلیس و آمریکا ۵۳**
- مبحث اول: اشتباه در نوع (ماهیت) عقد ۵۳
- گفتار اول: اشتباه در ماهیت عقد در حقوق ایران ۵۳
- گفتار دوم: مطالعه تطبیقی ۵۴
- بند اول: مقدمه ای در باب اشتباه و قلمرو آن ۵۴
- بند دوم: مطالعه موضوع از دیدگاه سیستم حقوقی آمریکا و انگلیس ۵۵
- مبحث دوم: اشتباه در موضوع معامله و اشتباه های مرتبط با آن ۵۸
- گفتار اول: اشتباه در خود موضوع معامله ۵۸
- بند اول: نظریات مختلف در خصوص مفهوم این نوع اشتباه ۵۸
- بند دوم: نتیجه مباحث و نظریات ۶۵
- گفتار دوم: اشتباه های مرتبط با موضوع قرارداد ۶۶
- بند اول: اشتباه در وجود موضوع تعهد و قرارداد ۶۶
- بند دوم: اشتباه در هویت و ماهیت موضوع ۶۷
- بند سوم: اشتباه در قیمت (ارزش) مورد معامله ۶۹

بند چهارم: پاسخ به یک اشکال.....	۷۴
بند پنجم: صورت‌های دیگر اشتباه در ارزش موضوع قرارداد.....	۷۶
بند ششم: اشتباه در اوصاف.....	۷۶
گفتار سوم: مطالعه تطبیقی.....	۸۰
بند اول: اشتباه نسبت به وجود موضوع قرارداد (مورد معامله).....	۸۱
بند دوم: اشتباه نسبت به هویت موضوع قرارداد.....	۸۳
بند سوم: اشتباه نسبت به اوصاف.....	۸۵
بند چهارم: اشتباه نسبت به کمیت و مقدار.....	۸۹
بند پنجم: اشتباه در جنس.....	۹۱
بند ششم: اشتباه در ارزش.....	۹۴
مبحث سوم: اشتباه در نقل و انتقال و تعبیر اراده.....	۹۶
گفتار اول: مطالعه و مصادیق اشتباهات مذکور در حقوق ایران.....	۹۶
بند اول: اشتباه در نقل (در مقام بیان).....	۹۶
بند دوم: اشتباه در انتقال اراده.....	۹۷
بند سوم: اشتباه در تعبیر اراده.....	۹۸
گفتار دوم: مطالعه تطبیقی.....	۹۹
مبحث چهارم: اشتباه در جهت (داعی یا انگیزه).....	۱۰۱
گفتار اول: معنا و مفهوم جهت و تفکیک آن از مفارم علت.....	۱۰۱
بند اول: تعریف جهت و علت و تمایز مفهومی آن‌ها.....	۱۰۱
بند دوم: مفهوم اشتباه در جهت.....	۱۰۲
بند سوم: پاسخ به دو سؤال.....	۱۰۳
گفتار دوم: مطالعه تطبیقی.....	۱۰۵
مبحث پنجم: اشتباه در علت.....	۱۰۸
گفتار اول: بررسی مفهوم حقوقی علت و مسائل مرتبط با آن.....	۱۰۸
بند اول: تعریف علت.....	۱۰۸
بند دوم: علت تعهد یا علت عقد.....	۱۰۸
بند سوم: معنا و مفهوم اشتباه در علت.....	۱۰۹
بند چهارم: صورت‌های مختلف اشتباه در علت.....	۱۱۰
بند پنجم: ضرورت یا عدم ضرورت نیاز به استناد به اشتباه در علت (تعهد و عقد).....	۱۱۱
بند ششم: مفهوم علت عمد و اشتباه در آن.....	۱۱۵
بند هفتم: مقایسه این مفهوم با جهت مندرج در بند ۴ ماده ۱۹۰ و ۲۱۷ قانون مدنی.....	۱۱۹

- بند هشتم: قلمرو اشتباه در علت عمده..... ۱۱۹
- بند نهم: بررسی دو نظریه و نظریه قابل قبول..... ۱۲۰
- بند دهم: استقلال یا عدم استقلال تئوری اشتباه در علت عمده و ضرورت استناد به آن..... ۱۲۲
- گفتار دوم: مطالعه تطبیقی..... ۱۲۴
- مبحث ششم: اشتباه حکمی و موضوعی..... ۱۲۸
- گفتار اول: بررسی معنا و مفهوم این دو نوع اشتباه و مسایل مرتبط با آن..... ۱۲۸
- بند اول: مفهوم اشتباه در قانون..... ۱۲۸
- بند دوم: شقوق مختلف اشتباه در قانون..... ۱۲۸
- بند سوم: قابلیت یا عدم قابلیت استماع اشتباه در قانون..... ۱۳۱
- بند چهارم: اشتباه موضوعی..... ۱۳۳
- گفتار دوم: مطالعه تطبیقی..... ۱۳۳
- مبحث هفتم: اشتباه در شخص طرف قرارداد..... ۱۳۸
- گفتار اول: بررسی مفهوم اشتباه در شخص و شخصیت و شقوق مختلف آن در حقوق ایران..... ۱۳۹
- بند اول: تمایز مفهومی شخص و شخصیت..... ۱۳۹
- بند دوم: اقسام یا شقوق اشتباه در شخص طرف قرارداد..... ۱۴۱
- بند سوم: اشتباه در اثر عدم تصریح به نمایندگی..... ۱۴۵
- بند چهارم: قراردادهایی که شخصیت طرف در آنها موضوعیت دارد..... ۱۵۲
- گفتار دوم: مطالعه تطبیقی..... ۱۵۴
- بند اول: اشتباه در هویت جسمی شخص..... ۱۵۴
- بند دوم: اشتباه در اوصاف (اعم از وصف و هویت جسمی)..... ۱۵۶
- بند سوم: اشتباه در شخص در عقد نکاح..... ۱۵۹
- مبحث هشتم: اشتباه در امکان اجرای قرارداد..... ۱۶۰
- گفتار اول: مفهوم عدم امکان اجرا و شقوق مختلف آن..... ۱۶۰
- بند اول: معنا و مفهوم اشتباه در عدم امکان اجرا در مرحله انعقاد قرارداد..... ۱۶۱
- بند دوم: اقسام مختلف اشتباه در عدم امکان اجرا..... ۱۶۱
- بند سوم: جایگاه موارد سه گانه فوق در حقوق ایران..... ۱۶۵
- گفتار دوم: مطالعه تطبیقی..... ۱۶۶

بخش دوم: اصل کلی حاکم بر اشتباه در قرارداد و آثار حقوقی آن

- فصل اول: اصل کلی حاکم بر اشتباه در قرارداد..... ۱۷۳
- مبحث اول: اصل عدم تأثیر اشتباه بر روی قرارداد..... ۱۷۳

گفتار اول: جایگاه اصل اعتبار قرارداد در حقوق ایران.....	۱۷۳
بند اول: بررسی موضوع از جنبه فقهی.....	۱۷۴
بند دوم: بررسی موضوع از جنبه حقوقی.....	۱۷۵
بند سوم: چگونگی جریان اصل صحت در موارد مختلف مربوط به اشتباه.....	۱۷۷
گفتار دوم: مطالعه تطبیقی.....	۱۸۰
مبحث دوم: شرایط تأثیر اشتباه.....	۱۸۳
گفتار اول: شرایط تأثیر اشتباه در موارد منجر به بطلان (یا عدم نفوذ) قرارداد.....	۱۸۳
بند اول: شرایط تأثیر اشتباه موجود در مادتين ۲۰۰ و ۲۰۱ قانون مدنی.....	۱۸۳
بند دوم: استثنای وارده بر اشتباه در شخص و شخصیت در عقد نکاح.....	۱۸۶
بند سوم: شرایط تأثیر اشتباه در موارد منجر به بطلان قرارداد در موارد غیر از مادتين ۲۰۰ و ۲۰۱ قانون مدنی.....	۱۸۸
بند چهارم: شرایط تأثیر اشتباه حکمی (اشتباه در قانون).....	۱۹۰
گفتار دوم: شرایط تأثیر اشتباه در موارد منجر به ایجاد حق فسخ.....	۱۹۱
گفتار سوم: مطالعه تطبیقی.....	۱۹۴
مبحث سوم: نظریات ابراز شده در باب اثر حقوقی اشتباه.....	۱۹۷
گفتار اول: تعداد نظریات مطرح شده در باب موضوع.....	۱۹۷
بند اول: نظریات ارائه شده در باب اثر حقوقی اشتباه در سیستم حقوقی ایران.....	۱۹۸
بند دوم: پاسخ به یک سؤال: آیا آثار حقوقی اشتباه در حقوق ایران منحصر به موارد سه گانه فوق الذکر می باشد یا از راه حل های ارشاد شده، مستثنی بر قواعد انصاف در حقوق آمریکا و انگلیس نیز می توان بهره جست؟.....	۲۰۰
گفتار دوم: مطالعه تطبیقی.....	۲۰۱
فصل دوم: آثار حقوقی اشتباه.....	۲۱۱
مبحث نخست: اشتباهات موجب بطلان.....	۲۱۱
گفتار اول: اشتباهاتی که در حقوق ایران موجب بطلان می شوند.....	۲۱۱
بند اول: اشتباه در نوع (ماهیت عقد).....	۲۱۲
بند دوم: اشتباه در هویت موضوع عقد.....	۲۱۴
بند سوم: اشتباه در علت عمده قرارداد.....	۲۱۶
بند چهارم: اشتباه در خود موضوع.....	۲۱۷
بند پنجم: اشتباه در شخص طرف قرارداد در جایی که شخصیت وی علت عمده عقد می باشد.....	۲۲۴

بند ششم: اشتباه در قانون در صورتیکه منجر به اشتباه در اصل وجود یک قانون امری تحریمی موجب حق گردد یا حکم قانون علت عمده انعقاد عقد قرار گیرد یا منجر به وقوع یکی از اشتباهات منجر به بطلان قرارداد گردد.....	۲۲۷
گفتار دوم: مطالعه تطبیقی.....	۲۳۰
مبحث دوم: اشتباهات موجب تزلزل عقد.....	۲۳۴
گفتار اول: بررسی دلایل و مبانی ایجاد حق فسخ در اثر اشتباه در حقوق ایران.....	۲۳۴
بند اول: اشتباه منجر به عیب رضا.....	۲۳۵
بند دوم: تخلف از شرط ضمنی.....	۲۳۶
بند سوم: جبران ضرر ناروا به موجب قاعده ضرر.....	۲۳۶
گفتار سوم: اشتباهات منجر به ایجاد حق فسخ در حقوق ایران.....	۲۳۸
بند اول: اشتباه در ارزش مورد معامله در صورتی که منجر به عین فاحش گردد.....	۲۳۸
بند دوم: اشتباه ناشی از تدلیس.....	۲۴۰
بند سوم: اشتباه ناشی از عدم وجود علم به عیب موضوع قرارداد.....	۲۴۱
بند چهارم: اشتباه ناشی از اعتماد به رؤیت سابق و اشتباه در اوصاف غیر اساسی یا فرعی در عقد.....	۲۴۴
بند پنجم: اشتباه منجر به تبعس در قرارداد.....	۲۴۷
گفتار سوم: مطالعه تطبیقی.....	۲۴۸
مبحث سوم: اشتباهات فاقد اثر.....	۲۵۰
گفتار اول: بررسی موضوع از دیدگاه سیستم حقوقی ایران.....	۲۵۰
بند اول: اشتباه در اوصاف غیرمهم موضوع و شخص طرف قرارداد در صورتیکه وارد قلمرو تراضی نشده باشد.....	۲۵۰
بند دوم: اشتباه در شخص طرف معامله در صورتیکه شخص علت عمده عقد نبوده باشد.....	۲۵۱
بند سوم: اشتباه در داعی (انگیزه).....	۲۵۱
بند چهارم: اشتباه در ارزش مورد معامله در صورتیکه منجر به عین فاحش نگردد.....	۲۵۲
بند پنجم: اشتباه در قانون در صورتیکه مربوط به آثار قانون باشد یا حکم قانون انگیزه انعقاد عقد قرار گرفته باشد.....	۲۵۲
گفتار دوم: مطالعه تطبیقی.....	۲۵۳
نتیجه‌گیری کلی.....	۲۵۵
منابع و مأخذ.....	۲۶۳

مقدمه

همتی بدرقه راه کن ای طایر قدس که دراز است ره منزل و من نو سفرم
حافظ

امروزه در دنیای زندگی می‌کنیم که اعمال حقوقی به ویژه در قالب قراردادهای بخش مهمی از فعالیت‌های مردم جهان را به خود اختصاص داده است. جدای از اینکه این مسأله در سطح فرادستی، روزانه به‌طور گسترده‌ای تکرار و جلوه‌گر می‌شود، در سطح ملی نیز انعقاد قرارداد های مختلف در باب موضوعات مختلف، خود جایگاه ویژه‌ای دارد. همه روزه هزاران نوع قرارداد بین اشخاص مختلف در سطح کشورهای مختلف جهان منعقد می‌شود، عقود مانند نکاح و بیع و هبه و صلح و اجاره و رهن و... به گونه‌ای که انعقاد قراردادهای ویژه‌ای، دیگر مثل نیازهای روزی و اساسی بشر با زندگی نوع بشر عجین گشته است و شخص ناگزیر از انعقاد آنهاست؛ از انعقاد یک چنین قراردادهایی بازتاب ضرورت‌های زیستن در اجتماع است که از نهاد آنها را برای اشخاص تحمیل می‌کند، مثل بیع و نکاح و اجاره، ازدواج، خرید و فروش ملزومات، به‌عنوان جهت بقای نوع بشر و عقود مثل اجاره و رهن به دلیل شرایط اقتصادی و اجتماعی موجود که امکان خرید و تملک مسکن را تقریباً برای اقشار متوسط جامعه را با سرعظیمی از جمعیت یک کشور را تشکیل می‌دهند، حداقل در کوتاه مدت غیرممکن ساخته است و اخذ وام‌هایی با بهره‌های سنگین در کنار گذاشتن رهن و وثیقه جهت دریافت آن، از مصادیق بارز و مهم عقود هستند که تقریباً همه اشخاص با آن درگیر هستند. در ورای این موضوع، مسلماً و به‌طور حتم تمامی این قراردادها به‌طور کامل و بی‌عیب و نقص منعقد نخواهند شد؛ بلکه، ممکن است در مراحل مختلف انعقاد یک قرارداد، اشتباهاتی از ناحیه یک طرف یا طرفین عقد رخ دهد. می‌توان گفت از روزی که بشر با مفاهیمی مثل عقد و اعمال حقوقی آشنا شده است، همواره در کنار آن اشتباهات قراردادی نیز مطرح بوده است تا جایی که می‌توانیم بگوییم اشتباه در قراردادها، خود عمری به درازای تاریخ انعقاد عقود دارد. بنابراین، مسلم است که شناخت انواع مختلف اشتباهات قراردادی

جهت پرهیز از وقوع چنین اشتباهاتی در مرحله انعقاد قراردادها که خود در واقع جنبه پیشگیری نیز جهت تضمین سلامتی قرارداد در مرحله تکوین آن را دارد و نیز نوع تأثیری که در صورت وقوع، روی اعتبار قرارداد خواهد داشت؛ از اهمیت به سزایی برخوردار است. زیرا تا حد امکان سعی بر این است که در وهله اول با شناخت انواع مختلف اشتباهات، چنین عارضه‌ای در عقود راه نیابد و در صورت وقوع با استفاده از مواد قانونی، اصول حقوقی و دگرترین به رفع این عارضه پرداخت؛ چرا که در صورت شناخت انواع مختلف اشتباهات قراردادی، اشخاص مسلماً با آگاهی بیشتری قدم در این وادی خواهند زد و در یک چنین قراردادهایی احتمال برخوردشان با مسأله‌ای با نام اشتباه به حداقل ممکن خواهد رسید.

مهمترین سؤال نه در این کتاب مطرح بوده اینست که اولاً با بررسی مواد قانونی موجود و تتبع در اصول حقوقی و دگرترین، به‌طور روشن و واضح معلوم شود که آیا اشتباه منجر به عیب رسامه خود با اینکه نه، منجر به ایجاد اخلال در قصد عاقد می‌شود؟ ثانیاً با عنایت به اینکه در سیستم حقوقی انگلیس و آمریکا تقسیم اراده به دو عنصر قصد و رضا مثل حقوق ایران به عمل و ایامده و به صراحت رضای متقابل طرفین از شرایط اساسی انعقاد قرارداد ذکر شده است؛ وضعیت در حقوق این دو کشور به چه نحوی است؟ ثالثاً با مقایسه احکام مختلف ذکر شده، برای اقسام مختلف اشتباه در حقوق این دو کشور از نظام کامن‌لایی با احکام دگرترین و مستخرج از مواد قانونی، اصول حقوقی و دگرترین در حقوق ایران، مشخص شود که چه نوع سنخیت یا تفاوتی در باب اشتباه و آثار آن به عنوان عیب رضا یا قصد میان این سه سیستم وجود دارد؟

در خصوص سابقه علمی (پیشینه تحقیق) موضوع اثر حاضر باید گفت که با بررسی و تتبع صورت گرفته در کتاب‌های فقهی و حقوقی نوشته شده در باب اشتباه و پایان‌نامه‌هایی که در این زمینه کار شده، به خوبی معلوم می‌شود که علاوه از اینکه به هیچ‌وجه به مطالعه تطبیقی مفصل در این خصوص میان سه سیستم حقوقی پرداخته نشده، در حقیقت به‌طور ناقص و خیلی محدود و مختصر به این موضوع پرداخته شده است. از جمله مهم‌ترین کتبی که به بحث از اشتباه در قراردادها در کنار سایر مباحث مربوط به تعهدات و قراردادها پرداخته‌اند، عبارتند از: تشکیل قراردادها و تعهدات مرحوم دکتر شهیدی، جلد دوم قواعد عمومی قراردادها اثر دکتر صفائی، جلد دوم تعهدات دکتر

قائم‌مقامی و جلد اول قواعد عمومی قراردادهای دکتر کاتوزیان که در واقع از میان کتب موجود، مهمترین کتابی است که در این زمینه به بحث تحلیلی و تفصیلی پرداخته و در واقع جامع‌ترین آنهاست. پایان‌نامه‌های اخذ شده نیز به واقع مطالبی فراتر از مطالب مذکور در کتب اخیرالذکر نداشته‌اند. بنابراین، با وجود همه تلاش‌های ارزنده علمی صورت گرفته، پژوهش مفصل و جامعی در خصوص اشتباه، به گونه‌ای که همه زوایای تاریک و پنهان مرتبط با این موضوع را روشن سازد؛ صورت نگرفته است. به عنوان نمونه، به تبیین و تشریح مفاهیمی همچون جهل و خطا و اظهارات خلاف واقع و حسن نیت و رابطه آنها با اشتباه و همچنین احصاء همه موارد اشتباهات قراردادی مثل اشتباه در امکان اجرا از لحاظ عینی، قانونی و غیره و تحلیل اقسام آن از لحاظ ارتباط با اطراف قرارداد پرداخته شده است. از سوی دیگر، مشخصاً به بررسی شرایط تأثیر اشتباه جز در دو مورد مذکور در ماده ۲۰ و ۲۰۱ ق.م. پرداخته نشده، در حالیکه اشتباه و تأثیر آن محدود به این دو مورد نبوده و عرفاً به عنوان موردی از موارد داخل در قلمرو وسیع اشتباهات قراردادی محسوب می‌شود. بنابراین، جنبه ابتکاری موضوع در اینست که اولاً تا حد امکان ضمن رفع نواقص مذکور با استفاده از روش تحلیلی، به انتخاب نظری که سازگاری بیشتری با روح قانون مدنی و منافع حقوقی دارد، پرداخته شده تا به این ترتیب یک مطالعه تقریباً مفصل و جامعی در این زمینه به عمل آید. ثانیاً برای اولین بار، نخستین گام در جهت مطالعه مفصل در سیستم حقوقی آمریکا جهت ایضاح موضع‌گیری حقوق این کشورها در خصوص اشتباه، انطباق آن با مفاد آن در قراردادهای تأثیرات مختلفی که اشتباه بر روی قراردادهای مختلف می‌گذارد، داشته می‌شود تا با یک مطالعه تطبیقی تفاوت‌ها یا مشابهت‌های آن دو سیستم با سیستم حقوقی ایران مشخص شود.

هدف از انتخاب موضوع در واقع علاوه بر انجام یک پژوهش تقریباً مفصل و جامع در خصوص اشتباه و مسائل و موضوعات مرتبط با آن همراه با احصاء و دسته‌بندی انواع مختلف اشتباهات قراردادی و تبیین آنها در این سه سیستم حقوقی، بیان احکام مختلف اشتباهات احصائی با عنایت به مواد قانونی، دکترین و اصول حقوقی است. از سوی دیگر بیان تفاوت‌ها، تعارض‌ها و تشابهات میان این سه سیستم در احکام مختلف اشتباه، دکترین و اصول حقوقی مستخرج و مستنبط از این سه سیستم حقوقی از اهداف مهم

دیگر این کتاب است. علاوه از این موارد که هدف اصلی اثر حاضر را تشکیل می‌دهد، ما در راستای دستیابی به یک سری اهداف دیگر نیز هستیم: بیان اصول و قواعدی که صرف‌نظر از جنبهٔ تئوریک، جنبهٔ عملی و کاربردی نیز داشته و در حل و فصل اختلافات بکار آید؛ چرا که در صورت بروز اختلاف میان طرفین قرارداد در صورت وقوع اشتباه، با مراجعه به اصول و احکام مورد تشریح به راحتی می‌توان با بیان حکم مسألهٔ متنازع‌فیه به حل و فصل اختلافات قراردادی پرداخت. اینکه، با بیان نواقص موجود در این زمینه به ویژه در اصول نحوهٔ تنظیم مواد مربوط به اشتباه در قانون مدنی، حداقل به عنوان یک پیش‌هاد قانونگذار مجاب به بیان صریح حکم اشتباه و تنظیم درست مواد با در نظر گرفتن پیشینهٔ تاریخی آن و انتخاب یک نظر منطقی از میان نظریات مطرح شده و در نتیجه ایجاد ماهی با سایر مواد موجود در این زمینه بشود. سهولت در مراجعه و دسترسی به یک مجموعهٔ حداقل مدون و مشروح در باب موضوع جهت استفادهٔ علاقمندان، دانش‌پژوهان و محققان محترم.

روش تحقیق در این اثر، روشی تحلیلی و استدلالی است. به عبارت دیگر، به بررسی انواع مختلف اشتباهات قراردادی به شرح تحلیلی و بیان حکم آنها به شیوهٔ استدلالی پرداخته خواهد شد. به این معنا که با تجزیه و تحلیل موارد مختلف اشتباه، با فحص و کاوش در میان مواد قانونی، دکترین و اصول حقوقی با شیوهٔ استدلالی و تحلیل منطقی، به استخراج احکام موارد مختلف اشتباه با در نظر گرفتن ضوابط و چهارچوب‌های پذیرفته شدهٔ این سه سیستم حقوقی پرداخته خواهد شد. در این استا با مراجعه به کتب مختلف فقهی و حقوقی نوشته شده در باب موضوع در ایران و کتب حقوقی نوشته شده در سیستم حقوقی انگلستان و آمریکا اقدام به تدوین و گردآوری مطالب در این زمینه شده است. همچنین برای نوشتن و تدوین اثر حاضر به اینترنت و مقالات و مجلات منتشر شده مراجعه شده، که ضرورتی اجتناب‌ناپذیر در انجام یک پژوهش جامع و مفصل می‌باشد. بنابراین، تا حد امکان از مجموعهٔ این منابع در جهت تبیین و تشریح مباحث به شیوهٔ مذکور استفاده شده است.

در خصوص روش گردآوری مطالب و مراحل آن باید گفت که روش اصلی گردآوری مطالب در این کتاب، روش کتابخانه‌ای و اسنادی بوده است. مراحل تحقیق هم به‌طور کلی شامل شش مرحله بوده که به ترتیب در مرحلهٔ اول به بررسی و مطالعهٔ اجمالی و

مختصر روی منابع و مآخذ موضوع تحقیق که گردآوری شده بود، پرداخته شد. در مرحله دوم ضمن اقدام به مطالعه تفصیلی منابع و مآخذ موجود، از مطالب و موضوعات مورد نیاز فیش‌برداری به عمل آمد. در مرحله سوم، جهت ایضاح موضع دادگاه‌های کشورهای این سه سیستم و به ویژه دو کشور آمریکا و انگلیس به دلیل تبعیت از نظام کامن‌لا، که به **Case Law** نیز معروف است، تقریباً یک مطالعه مفصل و نسبتاً جامعی در خصوص رویه قضائی صورت گرفت. در مرحله چهارم به انسجام بخشی و رعایت تعادل و سلسل و ارتباط مطالب گردآوری شده پرداخته شد. بعد در مرحله پنجم به استخراج اصل و قواعد کلی مندرج در مباحث موضوع مبادرت گردید. و در نهایت در مرحله ششم هم که مرحله ثمردهی تحقیق است، به یک نتیجه‌گیری خیلی کلی و مختصر در باب موضوع پرداخته شد تا در انتهای کتاب منعکس شود.

لازم به ذکر است که اثر حاضر در دو بخش و هر بخش در دو فصل تدوین یافته است: به این صورت که بخش اول تحت عنوان «کلیات و قلمرو اشتباه» بوده و در دو فصل تنظیم شده است که فصل اول تحت عنوان «کلیات» و فصل دوم تحت عنوان «قلمرو اشتباه در سیستم‌های حقوقی ایران، انگلیس و آمریکا» تدوین و تنظیم شده است. بخش دوم نیز تحت عنوان «اصل کلی حاکم بر اشتباه در قرارداد و آثار حقوقی آن» بوده و در دو فصل تنظیم شده است که به ترتیب فصل اول تحت عنوان «اصل کلی حاکم بر اشتباه در قرارداد» بوده و فصل دوم تحت عنوان «آثار حقوقی اشتباه» تنظیم گردیده است. هر فصل نیز خود دارای چند مبحث، گفتار و بحث می‌باشد. لیکن هر فصل حداقل در سه مبحث و حداکثر در هشت مبحث تنظیم گردیده است. روش کلی بحث در قسمت‌های مختلف به این صورت بوده که ابتدا در هر سه سیستم حقوقی به بیان تعاریف و توصیف پدیده‌های حقوقی مورد بحث پرداخته شده و سپس به تبیین رابطه اشتباه با پدیده‌ها و متغیرهای حقوقی مرتبط مثل جهل و خطا و حسن نیت و... پرداخته شده است. سپس به بررسی تفصیلی قلمرو اشتباه و احصاء و تبیین و تشریح آنها همراه با بررسی اصل کلی حاکم در این زمینه و شرایط تأثیر اشتباه پرداخته شده و در پایان به بیان احکام اشتباهات مختلف احصائی با ذکر نظرات مختلف و پذیرش و انتخاب یک نتیجه منطقی و استدلالی از میان آنها پرداخته شده است.

حقیر به خوبی به این نکته واقف است که مسلماً نقایص و لغزش‌هایی در این کتاب

وجود دارد، به ویژه با عنایت به تطبیقی بودن موضوع که بیش از یک سوم مطالب و موضوعات اثر حاضر را تشکیل می‌دهد، ممکن است ایرادات و نواقصی وجود داشته باشد؛ ولی تا آنجا که امکان داشته، حقیر سعی در ارائه یک کتاب نسبتاً جامع و مفصل در این زمینه به ویژه در قسمت‌های تطبیقی با انتخاب آراء قضائی و نظریات معتبر و معروف اندیشمندان حقوقی دو کشور آمریکا و انگلیس، داشته تا بدین طریق در حد توان به ارائه یک پژوهش قابل قبولی بپردازد؛ اگرچه با وجود تشتت میان آراء قضائی و دکتربین این سأل به سادگی امکان‌پذیر نبوده و با زحمات طاقت‌فرسای همراه بوده است. بنابراین، با تواضع و احترام هرچه تمام، پذیرای انتقادات و پیشنهادات اصلاحی تمامی سران محترم، حاضر بوده و آنرا به دیده منت خواهم پذیرفت. امید که این مختصر مقبول افتد.

در پایان لازم است از کلیه عزیزان و سرورانی که نگارنده را در تهیه و تدوین این اثر یاری نمودند، به ویژه اساتید محترم جناب آقایان دکتر پرویز عامری، دکتر عبدالعلی غزنوی و دکتر علی‌اصغر حاتم که با ارشادات و راهنمایی‌های مشفقانه و صمیمانه خود حقیر را در جهت تهیه و تدوین اثر حاضر مساعدت نمودند؛ و نیز مدیران و مسئولین محترم انتشارات جنگل که موجبات چاپ و نشر مجدد این اثر را فراهم آوردند تشکر و قدردانی نمایم.

لازم به ذکر است که اثر حاضر پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد نگارنده در سال ۸۴ بوده که پس از اعمال تغییراتی به صورت فعلی درآمده است. در چاپ حاضر برخی اغلاط چاپی و تایپی موجود در چاپ اول این اثر تا حد امکان اصلاح گردیده و با استاری کلی در آن صورت پذیرفته است؛ امید است که رضایت خاطر استفاده‌کنندگان از این مجموعه فراهم گردد.

رضا ذاکری

پاییز سال ۱۳۹۴

Reza_Zakeri_AZ@yahoo.com